

Aesthetic as impressive

Andrii Tsarenok

T. H. Shevchenko National University

"Chernihiv Colehium", Chernihiv

<https://orcid.org/0000-0002-9461-7305>

Abstract. Developing of some remarkable A. H. Baumgarten's ideas concerning a subject of aesthetics makes possible to interpret the latter as the most general theory of impression. At the same time, we can explain the well-known category "aesthetic" with the help of the notion "impressive". Thus, "aesthetic" denotes some reality, which makes impression of different quality and degree upon a subject of a sensitive cognition.

Keywords: aesthetics, sensitive cognition, sensitivity, impression, impressive.

Естетичне як вражаюче

Андрій Царенок

Національний університет "Чернігівський

колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

<https://orcid.org/0000-0002-9461-7305>

Анотація. Розвиток ідей О. Г. Баумгартена щодо сутності естетики уможливує інтерпретацію її як найзагальнішої теорії враження, що також дозволяє запропонувати тлумачення категорії "естетичне" за допомогою поняття "вражаюче". Відповідно, під "естетичним" слід розуміти реальність, здатну справляти на суб'єкта чуттєвого пізнання враження різних якостей та ступенів.

Ключові слова: естетика, чуттєве пізнання, чуттєвість, враження, вражаюче.

Поняття "естетичне" являє собою знану, по-справжньому хрестоматійну для фахівця категорію естетики й водночас хрестоматійну проблему для цієї ж філософської науки. Його широковживаність позначена вираженням з його допомогою відчутно різних сенсів: правильне розуміння того, що саме в конкретній ситуації має на увазі той чи той дослідник, який послуговується терміном "естетичне", значною мірою залежить від нашого розуміння конкретного смислового контексту. Однак це поняття, звісно, видається надто важливим, щоб змиритися з термінологічною "сваволею" та відмовитися від спроб уніфікації, регламентації його змісту. Беручи до уваги вже усталену в науці традицію, "естетичне" можна сприймати в якості категорії вкрай об'ємного значення – як родове поняття, що охоплює доволі широку низку видових, до речі, вельми відомих загалу (таких, як, наприклад, "прекрасне", "трагічне", "піднесене" тощо). Одним із завдань сучасної естетики постає продовження пошуку гранично чіткого й удалого смислового наповнення категорії

"естетичне", позаяк понятійна плутанина негативно впливає на процес філософування та популяризації досягнутих знань.

Задля виконання цього завдання нам доцільно, зокрема, вчергове звернутися до витоків власне філософсько-естетичного дискурсу в його виокремленому стані, а саме до того стану розвитку теоретико-естетичних розмислів людства, коли в когорті філософських дисциплін з'являється окрема галузь знань, названа естетикою. Звісно, мова йде насамперед про звернення до філософської спадщини "батька" цієї науки – німецького мислителя 18 століття Александера Готліба Баумгартена.

Цей вихідний пункт в історичному бутті естетики як виділеної царини філософських пошуків останніми десятиліттями все більше привертає увагу вчених-естетиків, викликаючи неабиякий інтерес не лишень як джерело з історії філософсько-естетичних міркувань. Прикметна й незабутня баумгартенівська ініціатива – те саме виокремлення естетики – здатна зацікавити як філософа-історика, так і філософа-теоретика: її підґрунтя складають думки, що можуть виступити суттєвим дороговказом для теоретико-естетичного дискурсу сьогодення, сприяти розробці оновленої стратегії розвитку "дітища" Баумгартена за сучасних умов.

Відповідні тенденції в науковому середовищі наразі постають досить відчутними. Можна з упевненістю стверджувати, що ми маємо справу з очевидним зростанням питомої ваги ретроспективного погляду, який по суті скеровується філософською установкою "*Назад до Баумгартена!*". Важко не побачити зв'язок цієї методологічної установки із прагненням здійснити свого роду "перезавантаження" естетичної науки, переосмислити її суспільну місію; висловлюються навіть думки, за якими екскурс до традиції розуміння естетики, започаткованої Александром Готлібом Баумгартеном, зараз являє собою фундаментальну ознаку філософсько-естетичних розмислів.

Цей новітній рух дослідницької думки пов'язаний із наміром істотно змінити предмет естетики. Так, сучасний співвітчизник Баумгартена, філософ Вольфганг Вельш відомий своєю пропозицією відійти від ототожнення останньої "з теорією мистецтва і оновити її первинне широке трактування, адже її пошуки мають бути пов'язані із пізнанням досвіду диференціації та множинності в чуттєвості" [1]. Звірка усталеної теоретико-естетичної традиції з Баумгартеновим "оригіналом" нині може нерідко призводити до висновку на користь саме цього "оригіналу". Український дослідник Ігор Пасічник узагалі висловлює дуже рішуче переконання: вчення "батька" естетики – "єдине, яке з повним правом можна назвати естетикою", – "є основним та необхідним для розуміння сутності естетичного і естетики, а також усіх процесів та явищ, що проходили і з'являлися під цими іменами" [3, с. 65–66].

Таким чином, філософська доктрина, розроблена ще близько трьохсот років тому, віднедавна знову стала викликати посилений інтерес із боку наукового

загалу, привертаючи до себе увагу вже не тільки як досить прикметна віха в історії естетичних пошуків людства. Вчення Александера Готліба Баумгартена почало осмислюватися в якості важливого зразка, еталона значною кількістю дослідників сьогодення. Чи не допоможе звернення до нього здійснити оптимальне смислове наповнення категорії "естетичне"?

Для відповіді на це питання доречно згадати, в чому саме "отець" естетики вбачає суть її предмету. Як відомо, Баумгартен розглядає естетику в якості "молодшої сестри" логіки – доповнення до існуючого здавна вчення про раціональне, мисленнєве осягнення дійсності. Відповідно, естетика, згідно з задумом німецького вченого, має виступити наукою про чуттєве пізнання. Втім, – і ця обставина теж добре відома спеціалістам – чуттєвість для "батька" "новонародженої" науки являє собою цілий комплекс здатностей, до якого входять і відчуття, й переживання, й внутрішня "скарбниця" сприйнятих образів, і уява. Окрім того, Александер Готліб Баумгартен акцентовано пов'язує активність такого комплексу зі сприйняттям та створенням прекрасного, досконалого: дослідник, "дотримуючися давнього поділу пізнання на чуттєве та розумове, *cognitio intellectiva* та *sensitiva*, усе ж дав йому нове, несподіване тлумачення, тобто *cognitio sensitiva* (чуттєве пізнання) ототожнив із пізнанням краси..." [4, с. 292]. Зрештою, розмірковуючи про предмет естетики, Баумгартен веде мову не тільки про відповідні здатності суб'єкта осягнення світу, але й про об'єкти, спроможні зацікавити шукача краси: на переконання філософа, естетика – це наука, присвячена як досконалості чуттєвого пізнання та вдосконаленню смаку, так і досконалому "у світі явищ" [2, с. 17].

На нашу думку, таку теоретичну позицію не можна вважати бездоганною: принаймні складається враження, що "батько" естетики, заявивши про необхідність буття дисципліни, яка б займалася "прицільним" вивченням чуттєвого пізнання, одразу ж звужує її предмет до сфер прекрасного взагалі та прекрасного в мистецтві. Однак сама ідея про доцільність розвитку компоненти теорії пізнання, яка б доповнювала логіку, досліджуючи людську чуттєвість (в означеному широкому сенсі слова), а також пізнавану за допомогою цієї чуттєвості (зокрема, й створювану з її ж допомогою) реальність, є чудовою.

Розвиваючи відповідну ідею Александера Готліба Баумгартена в нестандартний спосіб, можна справді значно розширити межі предмету філософсько-естетичних досліджень. До нього слід віднести як 1) здатність людини чуттєво сприймати вже наявне, а також створювати якесь нове *дещо*, емоційно реагуючи на останнє, так і 2) здатність цього *дещо* викликати інтерес, сприйматися та так чи інакше впливати на людську свідомість та підсвідомість. І якщо Баумгартен міг тлумачити предмет естетики, послуговуючись концептом "досконалість", то, гадаємо, в нашому випадку доречно взяти на озброєння концепт "враження" ("імпресії"). Відповідно, естетика постає *найзагальнішою теорією враження (імпресіологією)*, наукою про здатності отримувати та

справляти чуттєве враження й водночас про його наслідки для внутрішнього світу людини та суспільства.

З цього погляду категорію "естетичне" доцільно спробувати інтерпретувати саме як *дещо вражаюче, здатне справляти більший чи менший вплив на людську чуттєвість*. (Такий підхід, безперечно, певною мірою нагадає фахівцеві роздуми видатного українського мислителя Анатолія Канарського, за яким естетичне виступає *не-байдужим*). Прекрасне та потворне, піднесене та низьке, болюче та приємне, моторошне, жахливе, серйозне, сумне та веселе – ці та інші феномени є феноменами вражаючими, такими, що викликають у свого реципієнта відповідні відчуття та переживання, збагачують людську пам'ять новими образами, що їх у майбутньому може так чи так використати людська уява (причому не тільки в процесі художньої творчості); категорія "естетичне" у пропонованому значенні успішно охоплює ці феномени, впевнено стверджуючись в якості найзагальнішої специфічної категорії філософсько-естетичного дискурсу.

Безумовно, ступінь та якість чогось естетичного-вражаючого за різних обставин та умов можуть бути різними. Власне кажучи, функціонуюча людська чуттєвість завжди перебуває під певним враженням, навіть коли людина цього не усвідомлює (такий стан речей добре доводиться феноменом так званого "підсвідомого кадру"). Сприймана та "опрацьовувана" людською чуттєвістю реальність (як-от гарна квітка, чудовий краєвид, взяття фальшивої ноти, страхітливий образ зі сновидіння чи героїчний вчинок) завжди вражають, однак отримані враження можуть мати неоднаковий вплив на психологічний стан різних реципієнтів: чимало залежить від чинника нашої суб'єктивності. Скажімо, когось жартівливий розіграш друзів може розсмішити, а когось засмутити; хтось може милуватися заходом сонця, а хтось у цей самий момент може лишатися байдужим. Одні й ті ж самі вражаючі феномени можуть по-різному впливати на особистість у різні періоди її життя: наприклад, лише з плином часу, збагативши свій досвід людина може відчутти особливу повагу й симпатію до тих мистецьких звершень, які раніше їй особисто видавалися малозначущими. Осмислення чинників якості та сили враження, що його зазнає особистість за тих чи інших обставин, безперечно, не може не зацікавити філософа-естетика, який узагалі прагне ретельно дослідити і вражаюче (об'єктивне), і вразливе (суб'єктивне), й сам акт враження та його безпосередні й навіть опосередковані наслідки.

На завершення відзначимо, що пропоноване тлумачення категорії "естетичне" допоможе вдосконалити теоретизування як у межах самої естетики, так і в межах її різновидів, як-от естетики науки, естетики історії або естетики релігії, присвячених царинам, сповненим і естетичного-вражаючого, і традицій ставлення до нього.

Список використаних джерел

1. Доброносова Ю. Д. Баумгартен, Олександр. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Баумгартен,_Олександр (дата звернення: 10.06.2024).
2. Левчук Л. Т., Панченко В. І., Оніщенко О. І., Кучерюк Д. Ю. *Естетика : підручник / за заг. ред. Л. Т. Левчук*. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с.
3. Пасічник І. До проблеми естетики Александра Баумгартена. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 4. С. 57–67.
4. Татаркевич В. *Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання / пер. з пол. В. Корнієнка*. Київ : "Юніверс", 2001. 368 с.